

Budimpeštanska škola i skica problema

silvia dražić

Budući da Budimpeštanska škola nije poznata i problematizovana u toj meri da naslov raspolaže samorazumljivošću koja dalje razjašnjavanje čini izlišnim, i najpovršniji crct njenog rada upućen je na pružanja nekakvog intelektualnog i povesnog rodoslovlja.

Budimpeštanska škola je u literaturi prihvaćen naziv za grupu učenika okupljenih oko Đ. Lukača i vezuje se za njegovo delovanje u Madarskoj od pedesetih godina ovog veka do smrti. Njoj, u strogom smislu, pripadaju filosofi A. Heler, M. Vajda, Đ. Markuš i F. Feher. No, obično joj se pripajaju i sociolozi M. Markuš i A. Hegeduš, koji su pretrpeli njen uticaj i potom sami doprineli izvesnoj »sociologizaciji« škola. Ovo pripajanje opravdava se, s jedne strane, srodnošću sistema vrednosti koji obe grupe zastupaju, a s druge, i mnogo više, ostvarenjem načela »revolucionarne tolerancije«, koje je temeljni duhovni stav autora. Revolucionarna tolerancija je Lukačev termin i »znači beskompromisno odbacivanje svakog stajališta koje nije usmereno na oslobođeni ljudski rod, koje tu »regulativnu ideju« smatra otrcanom iluzijom ovog stoleća, ne prihvatajući je kao obavezu, ali stav koji želi teorijsku suradnju utemeljenu na knitičkom razumevanju sa svim nastojanjima koja su — po svedočanstvu svojih reči i dela — usmerena na isto«.

Na samom početku postavlja se pitanje šta daje onu neophodnu jedinstvenost ovoj dosta heterogeno, po svojim pitanjima, usmerenoj grupi i time opravdava skupni naziv škole. Sami njeni pripadnici iz svih razilaženja nalaze dublju i bitniju koheziju — interpretaciju i vrednovanje njihovog zajedničkog ideološkog položaja kao »renesanse marksizma«. Ovaj Lukačev izraz trebalo je da označi ponovno uspostavljanje veze s velikim tradicijama marksizma, ubeđenje da se na teorijska i praktična pitanja savremenog sveta može odgovoriti samo uskrnućem izvornog smisla Marksovog nauka. Tako intonirano samokarakterisanje rasvetljava se i puni smislom svojim povesnim smeštanjem u vreme koje je usledilo drugim godinama »ortodoksije«, gde je revolucionarnosti i dijalektici, kao njenom teorijskom i objektivnom, ovostranom osnovu, ostalo mesta još jedino u preglasnim lozinkama. Dakako, ne radi se o prostom, neposrednom očitavanju rešenja savremenih problema iz Marksovog opusa. Pre je to bilo oživotvorenje Lukačeve port-parole: »za 'renesansu marksizma' potreban je dvostruki pokret: metodološki natrag k Marksu, a kada se radi o stvarnosti napred k marksističkom objašnjenju aktualnih fenomena.«² Ne odjekuje li ovde iznova stav mladog Lukača, iz vremena »Povesti i klasne svesti«, da je, naime, ono suštinsko u marksizmu njegov metod koji obelodanjuje istinu o stvarnosti. Dakle, upravo u ovoj metodološkoj saglasnosti nalazi se zajednički imenitelj učitelja i poučenih.

Budimpeštanska škola upotrebljava Marksov dijalektički metod, posve u Marksovom duhu, kao teorijski i borbeni instrument (i sam oblikovan pulsiranjem sadržaja) za potpuno razbijanje predmeta i njegovo iscrpno razumevanje u svakom pojedinom delu, da bi se potom vratila do celine i shvatila savremeni svet u njegovoj konkretnosti i povesnosti, te tako našla put njegove promene saobrazno prethodno izabranom sistemu vrednosti, koji se vrhuni u »čoveku bogatom potrebama«, a bez kojeg, budući da je nužni momenat same knitičnosti, ni sam uvid nije moguć. Dakle, možemo nazreti dva, dakako posve isprepletena i jedan na drugi upućena, problemska kompleksa, od kojih je jedan usmeren na razumevanje i objašnjenje sveta, dok drugi smeru njegovoj izmeni, odnosno nastoji da domisli jedan osobni revolucionarni projekt. Sve teorijske napore predvodi sudbinsko pitanje na koje savremeni svet još nije uspeo, a delom nije ni želeo, da nađe odgovor: može li čovek, i kako, postati dostojan samoga sebe? Ono za Budimpeštansku školu dobija dvosekli oblik, koji svojim obratom nedvosmisleno ukazuje na Marksa kao na svoje rodno mesto: može li čovek svakodnevnice da stvori društvenu zajednicu koja će ostvariti smisleni život i, obratno, da li društvo svakodnevnice može da razvije čoveka sposobnog za takav život?

U traganju i borbi za novim humanizovanim oblikom koji će čoveku raskinuti mogućnosti svestranog razvoja, kao jedinom istinskom alternativom ljudskog napredovanja, autori se okreću svakodnevnom životu kao novom aspektu revolucionarne prakse, koji na taj način neminovno zahteva i razrešenje svoje teorijske

zagonetnosti. Problematizovanje svakodnevnice nametnuto je savremenim svetom, kojim su nužno potaknute i opredeljene naše dileme ukoliko smeramo da naša reč, bar *κατα δυνάμει*, poseduje težinu dela. Upravo je relativan uspeh manipulacije (osobito one što mišljenje uzima na zub), koji je učinio upitnim postojanje materijalne snage što snuje i može izneti promenu, doveo do toga da kritika svakodnevnog života i mišljenja dođe do centralnog značaja. U prihvatanju svakodnevnice kao ishodišta promišljanja nahodi se stav da Marks u revoluciji nije video samo preuzimanje vlasti od strane revolucionarnog proletarijata, ne samo politički akt, već je sve to, kao negativno ukidanje privatnog vlasništva, smatrao za nužni preduslov procesa koji treba da se dovrši istinskim povratkom čoveka samome sebi, odnosno ukidanjem otuđenja.

Svakodnevni život je, makar kao polazno uporište, predmet istraživanja gotovo svih pripadnika škole, iako se u različitim autorima konkretizuje u različite problemske komplekse. Ovo su uslovile dve osobite odrednice njihovog istraživanja. Prva je delom neteorijska i tiče se principijelne intencije kojom je vođeno njihovo promišljanje, a o kojoj je već bilo reči. Radi se, naime, o prihvatanju i potpunoj obaveznosti Marksovoj *Jedanaestoj tezi o Fojerbahu*, gde se teoriji postavlja zadatak izmene sveta i ona svoju svrhu nalazi izvan sebe. Dakako, govor o menjanju je apstraktan i ne dira srce stvari dok se ne konkretizuje na jedinstven vrednosni izbor. On će spoznaji podariti britkost kritike, a time i svakoj promeni mesto na putu koji svojim probijanjem do izabrane vrednosti ima dostojanstvo »stasjanja čoveka«. Stoga je naum gotovo svih istraživanja da se obelodane sve stranpice i čorsokaci kojima se danas povest, svesno ili nesvesno, zaputila, ne bi li se tako razotkrio i nametnuo pravac koji čoveka iz otuđenog, postvarenog i manipulisanog sveta vodi samome sebi i njemu dostojnom življenju.

Druge odrednice smeru na antropološko intoniranje Marksovog nauka i nalazi svoje konačno uobličjenje u stavu da je za Marksa socijalizam prevashodno kvalitet života, ono što osmišljava život individuum, dok je revolucionarni preobražaj društva i njegove strukture samo sredstvo za to. Čini se da je ovakvo centriranje rezultiralo iz osvešćenja savremene povesti, u kojoj se sve razgovetnije pokazuje tendencija da ono što je s aspekta celokupnog društva nesumnjivo napredovanje, sve ozbiljnije i sve svestranije ostvarenje sposobnosti primerenih rodu čoveka, sve manje postaje istinski dobitak za individuum koja i dalje živi u skućenim i nametnutim joj okvirima, čiji je gotovo proklamovani zaštitni znak više ne materijalna, no duhovna beda. Upravo je ovo razbijanje povesti na dva razvoja procesa, rodni i individualni, koji ne samo da se ne podudaraju, nego i opominjući razilaze, i gde potonji, boreći se ne samo sa sopstvenim nego i s ne—nužnim i naturenim protivrečnostima, slabo nazire nit vodilju onog prvog, uslovlilo i uputilo ovo naglašavanje pitanja individue. Stoga ne treba poći za krivim tragom i pomisliti da se ovde snuju bilo kakva individualna razrešenja za individualne nevolje i rezignaciju pojedinca kapitalističkog ili socijalističkog sveta. Smera se temeljno i sveukupno promeni koja će individuum i rodnost dovesti u uzajamnost, koja je tek pravo merilo neotuđenog življenja i omogućuje i čini ih podobnim da jedna drugu karakterišu. Na taj način revolucija dobija šire, obuhvatnije uobličjenje. Ona ne seže samo u političku i ekonomsku strukturu, jer to bi još uvek držalo otvorenom mogućnošću njenog izjalovljenja. Ona treba da zahvati u sam način života, u svakodnevno preživljavanje i njemu svojstveno mišljenje i delanje. Upravo svakodnevnica, kao sfera koja se ne može transcendirati potpuno i kao ona u kojoj su otuđenost i manipulacija dobile svoju najveću i najdalekosežniju bitku, svojim novim, neotuđenim likom može odmeriti i posvedočiti koliko su čovek i njegova odnošenja postali odista ljudski.

Razumevanje stvarnosti, pojmijeno kao instrument kritičkog razračunavanja, i samo sadrži jednu opštiju filozofsku pretpostavku koja direktno dira ulogu i delatnu snagu čoveka u svetu u kojem živi. Ovako koncipirana teorija osmišljava se tek pridodavanjem stava da budućnost ne nastupa s apsolutnom nužnošću u samo jednom, isključivom liku. Naprotiv, ona nam se pruža kao mnoštvenost alternativa, od kojih svaka ima podjednaku ontološku težinu. Iako naša autonomija nije bezuslovna, ne može da ozbilji ono što je tek puki san i ne poseduje objektivnu ukorenjenost u današnjem razvoju, ona je posve efikasna u granicama ovih izloženih alternativa. Koja će se od njih realizovati i postati našom sudbinom, uvek je predmet izbora i borbe, uvek je rezultat našeg delatnog zahvatanja u stvarnost.

Svojom vezanošću za težnje preoblikovanja zbilje, sama teorija zadobija osobit lik, ona nužno postaje kritika. Imajući stalno na umu budućnost i boljitak koji može da donese, ona ne može naprosto da primi svet takav kakvim joj se pruža, ne može da se pomiri s njegovim aktuelnim likom kao večnim, nego, poučena primerom novog i primerenijeg, uvek iznova pokušava njegovu procenu i razgolićenje, koje razdvaja nužno od namenutog i u sadašnjosti traži jemstvo i uput za ono što tek treba da bude.

NAPOMENE:

¹ F. Feher, A. Heler, Đ. Markuš, M. Vajda: »Diskusija o Lukačevoj 'ontologiji'« str. 30.

² Razgovor s Lukačem o »Nekim problemima miroljubive koegzistencije«, Kortras, Budapest, br. 5, 1968.